

Intressanta hus och människor

Anteckningar och kompletterande informationer från studiecirkel ”Marstrand och dess historia” den 24 februari 2010, då Stig Christoffersson berättade och Göran Kristensson antecknade.

Marstrands Hembygdsförening

Långgatan

*Långgatan norrut, till höger Rådhuset,
till vänster nummer 15 (närmast kameran)
och nummer 13. Bilden tagen cirka 1900.*

På hörnet av nummer 13 syns en skylt för A. C. Karlssons skomakeri, vilket han drev från 1880-talet. År 1900 ägs huset av Simon Svensson d. ä. Fastigheten inrymde Hotell Sankt Erik, vilket så småningom blev ett annex till Stadshotellet, som fanns i det som är Rådhuset i dag. På 1920-talet köper rådman Oscar Laurén huset och övertar en manufakturaffär där.

I huset Långgatan 17 drevs en hattaffär av fröken Jakobsson, som kallades ”Kolja” på grund av sina stora ögon.

Stadens styrande tyckte att förtäring av alkoholhaltiga drycker var för stor och menade att den borde kontrolleras hårdare. Man öppnade därför en tredjeklassens krog för ”Utminuterig av spirituosa och starka drycker” i det norra hörnet av Stadshotellet. Tanken var att man härigenom skulle kunna styra tillförseln av dryckerna på ett bättre sätt.

Restaurangen Balders Hage syns till höger bortanför Stadshotellet.

I högerkanten på bilden syns en stolpe med gatubelysning. Marstrand var den första staden i Sverige som skaffade sådan, redan 1890 genom Theodor Olåns ansträngningar. Lär mer om honom nedan.

Bakom träden på vänster hand ligger de äldsta husen på Långgatan, nämligen nummer 5-7, vilka är från 1750-talet. Man har funnit räkningar som berör fastigheterna från 1758 då de ägdes av commisarien och kronobagaren Caspar Gråberg. Under en takbjälke hittades 1927 kopass från Porto Francotiden. Dessa pass var då nödvändiga för att kreatur skulle få lämna Marstrandsön för transport till sommarbete på Koön. (Passen finns nu i MHFs samlingar). Inne på gården låg en bageribygnad samt stall för kreatur.

Commisarie Gråbergs dotter född 1757 gifte sig med kaparkaptenen Nicolaus Koellberg, född 1743, från Kristianstad. Han hade fört ett omväxlande liv som kaparkapten i den nederländska flottan och som kapten i den svenska flottan under Gustaf III:s krig mot Ryssland. Han fick anställning vid tullen men blev obekväm för borgarna i staden efter några beslag av kaffe och annat på Erholmen, så han fick avsked från den tjänsten. Koellberg var en av konspiratörerna mot Gustav III och hamnade på Carlstens fästning. Han flyttade med familjen till Stockholm i slutet av 1790-talet och avled omkring 1810.

Det är inte känt när Gråberg sålde huset, men 1816 sålde P. A. Lagerström och hans hustru Sara Christina till bagaren Johan A. Boustedt den del av fastigheten som inrymde bageriet och inventarier för 933 riksdaler och 16 skilling banco.

På 1860-talet startades det första utminuteringsstället för spirituosa i fastigheten, vilket består till slutet av 1890-talet.

I november 1926 köper urmakare Karl Johansson fastigheten 47a (som den hette då) på offentlig auktion efter den avlidna C. P. (Nelly) Boustedt för 6 000 kronor, vilket var en bra bit under taxeringsvärdet som var 9 500 kronor. 1927 river Johansson bageriet på gården och med det går en 100-årig epok i graven. Bageriet har dock inte använts på åtskilliga år.

Kronobageriets lokaler Långgatan 5-7 före rivning 1927

1953 avlider urmakaren Karl Johansson och brorsbarnen Allan och Elin Johansson (Rundlöf) ärver fastigheten. Förbo köper den 19070-71.

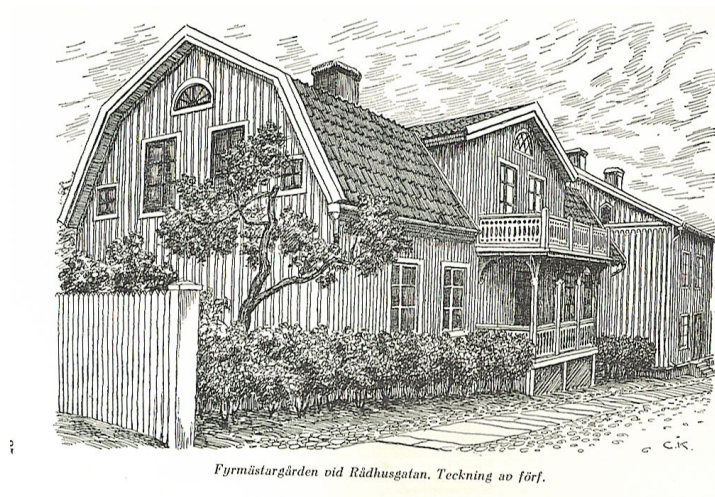

Urmakare Karl Johansson till vänster cirka 1920

Serveringen Balders Hage och Gymnastiken (byggd 1881), som låg alldeles nedanför, revs 1953 för att göra plats åt bostadshuset som idag är Bostadsrättsföreningen Carlsten, Långgatan 12-14.

Rådhusgatan 11 (Olånska huset)

Carl Magnus Olsson var född 1817 i Fiskebäckskil. 1839 gifte han sig med Charlotta från Onsala. Carl Magnus blev fyrvaktare 1843 på Morups Tånge, men Charlotta var inte nöjd, hon hade hoppats på att bli kaptenshustru på Onsalahalvön.

1781 hade fyren på toppen på Carlstens fästning tänds. 1847 blir fyrvaktartjänsten där ledig och Carl Magnus får den. Det fanns ingen tjänstebostad i fästningen så familjen fick först hyra en lägenhet på söder och därefter hyra in sig på Stadshotellet. 1854 köper han huset Rådhusgatan 11, som hade varit ett havremagasin. Ombyggnaden blir klar 1856, med fähus på

gården för kor, grisar och höns. Sommartid fick inte djuren vistas i bebodda kvarter, så de flyttades till Koön eller till Grisebergen, där som Tullaregatan på Marstrandsön nu finns

CM behövde öka sina inkomster eftersom familjen blev stor, de fick åtta barn. Fyrarna längs Sveriges kuster blev allt fler och förbrukade veckor, så han startade en tillverkning av sådana. Så småningom var hela familjen inblandad i produktionen. Omfattningen ökade, sålunda tillverkade man 1868 veckor med en sammanlagd längd av 3 430 fot till ett värde av 806 riksdaler. Veckorna till respektive fyr hade alla sina speciella mått. Utrustning med vävstolen, mallar och mätstickor samt halvfärdiga veckor finns nu i MHF:s samlingar.

1868 släcktes fyren på Carlsten och CM fick arbete som fyrvaktare på Björketångsudde där fyren Lyktan låg och ligger. Han slutade som fyrvaktare 1881.

Ett av Carl Magnus och Charlottas barn var Carl Alfred, född 1847. Han tog sig namnet Olán och gifte sig med Annie Nordström (barnbarn till Andreas Swahn, som startat Arvidsviks Badhotell). Dessa fick i sin tur Eskil som blev en av Marstrands mer kända profiler, författare bland annat till boken "Marstrands historia".

Makarna Olsson blev gamla, Charlotta dog 1899 i en ålder av 85 år och Carl Magnus 1910 hela 93 år gammal.

Eskil Oláns farbror Theodor, född omkring 1854, var tekniskt intresserad och studerade så småningom till bergsingenjör. Han kom också att intressera sig för det moderna fenomenet elektricitet. 1881 fick han kontakt med Edison på världsutställningen i Paris. Han blev ombud för The Edison Foreign Electric Light Co. med uppdrag att introducera belysningsystemet i Sverige. Han gjorde några mindre installationer i Stockholm, bland annat på kungliga slottet. I Göteborg satte han upp lampor i Fürstenbergiska Palatset, det som nu är Palace vid Brunnsparken, men på det hela taget gick det trögt.

Han hade bättre framgång i Marstrand, som blev den första staden i Sverige som införde kommunal utomhusbelysning 1889.

Han kom att få allt vildare idéer, bland annat hävdade han att han hade bevis för att Newtons tyngdlag var fel och att han hade löst de flesta större världsgåtor.

1889 far han till Amerika och träffar där sin blivande hustru Ellen Stevens. Han tar sig till guldruschens Alaska, vilket inspirerar honom. Tillbaka i Marstrand mutar han in stora områden, bland andra Sör- och Norkråkan, och börjar leta guld. Han hyr lokaler av Bertil Egnell på Marstrands Mekaniska Verkstad, engagerar skeppsgossepojkar till att knacka sönder urberget. Och visst hittar han guld, dock inte i några större mängder. Efter många års arbete har han fått ihop så att han "kunde förgylla en tekopp".

Kvarngatan 9

Missionshuset till vänster och i fonden Kvarngatan 9

Missionshuset byggdes 1908. I det lilla huset bakom detta föddes Claes Krantz, som forskat och skrivit mycket om Marstrand och Bohuslän.

Även huset i fonden är intressant. Nils von Heidenstam vistades av och till i Marstrand när han ledde projektet med att bygga fyra längs Västkusten, Måseskär 1865, Väderöbod 1867 och Pater Noster 1868. Hans son Verner föddes 1859 och bodde alltså vid olika tillfällen i Marstrand. Den unge Verners vagga finns nu i MHF:s samlingar.

Kvarngatan 9 byggdes 1867 av salteriidkare Olof Olsson, kallad "Olle Olsas". Här bodde Nils von Heidenstam från 1867.

Drottninggatan 9

Huset är byggt 1782 av Kristoffer Ljungmarker. 1813 ägs det av Olof Widell, som var en av personerna som investerade i kaparverksamhet, vilket var ämnet för en föreläsning vid MHF:s årsmöte 2009, vilket den minnesgode läsaren kanske kommer ihåg?

1845 köper borgmästare Carl Vincent Olbers det för 1 400 riksdaler. Det övertas 1896 av hans döttrar Alida, (född 1840) och Beata (1843).

Alida gifter sig med kapten Wester, som hade dåligt rykte, begiven på starka drycker och med ett socialt tvivelaktigt levne.

Beata uppvaktas av Olivius Olán, bror till Eskil. Olivius studerar mycket och länge men har svårt att koncentrera sig och få ut en examen. Han var pensionär innan detta lyckades. 1916 blir han uppkallad till rektorskan Widell, som säger till honom på skarpen att nu får han faktiskt ta tag i saken och fria till Beata, vilket han gör och får ett JA! De lyckliga två är då 76 respektive 73 år gamla.

I hushållet finns gårdskarlen Alfred ”Smén”. Makarna Olán hade i testamente avsatt kapital så att Alfred varje dag skulle kunna hämta en hela öl (motsvarar 67 cl) hos Wångdahls Livsmedelsaffär. Alfred dog cirka 1940.

Författaren Gunnar Edman har skrivit om sina upplevelser i denna märkliga familj i två böcker: *Emil i lustiga huset* och *Emil har något i kikaren*.

Sveagatan 1

Nicanderska huset cirka 1908.

Nicanderska huset byggdes 1858 av Nicklas Olsson. Hans barn tog sig namnet Nicander. Grosshandlare Leopold Strandqvist, (farfar till Neta Söderpalm) hyrde lägenhet i huset. I bakgrunden syns Klemans salteri på Grumseholmen. Damen i båten kommer att gifta sig med manufakturhandlare Albert Christensson, som hade sin affär på Långgatan 19, mitt emot Hotell Högvakten.

Kortare noteringar om diverse hus

- Hamngatan 9, där Bergs Café finns, byggdes 1881.
- 1910 höjdes Nordströms (det som kallas Sommarhotellet) så att det blev fullhöjd på den tredje våningen.
- Hospitalsgatan 12, Bonanderska huset byggdes på 1750-talet. Från 1764 finns ett köpekontrakt.

- Ejdergatan 7, som kallas "tandkliniken" byggdes 1900 som epidemisjukhus, vilket upphörde på 1920-talet. 1941 blev det tandklinik 1982 byggdes det om till bostäder när tandkliniken flyttades till Servicehuset på Hamngatan.
- Slottsgatan 9 på Koön ägdes från 1907 av fröken Fanny Geijer. Föreningen Stacken, som leddes av Marstrandsfödda lärarinnan Nicolina Frich, hyrde huset sommartid för att använda det som konvalescenthem för fattiga och utarbetade lärarinnor. Denna verksamhet pågick till 1916.
- Fredrik Bagges Gata läggs ut på 1920-talet.

Läs mer:

- MHF och Fotoklubben har givit ut två CD-skivor med foto och kort historia om varenda hus på Marstrandsön och på Koön. Skivorna ska finnas att låna på biblioteket. MHF har några exemplar kvar som kan köpas för 400 kronor styck.
- Gunnar Edman: Emil i lustiga huset och Emil har något i kikaren
- Claes Krantz: Människor i sommarstad
- Del av Eskil Olán släkträd finns på insidan av faksimilupplagan av hans bok Marstrands historia